

"TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KOUCHING METODINING AFZALLIKLARI"

G.M.To‘ychiyeva

Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

G.S.Djurayeva

Yozyovon tumani 12-maktab oliy toifali biologiya fani o‘qituvchisi

Kalit so‘zlar: *Kouching, ta'lim samaradorligi, motivatsiya, shaxsiy rivojlanish, o‘z-o‘zini boshqarish, ta'lim tizimi, xalqaro tajriba.*

Ключевые слова: *Коучинг, образовательная эффективность, мотивация, личностное развитие, самоконтроль, образовательная система, международный опыт.*

Keywords: *Coaching, educational effectiveness, motivation, personal development, self-regulation, educational system, international experience.*

Kirish. Ta'lim samaradorligini oshirish dunyo bo‘ylab ta'lim tizimlari uchun asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Samarali ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmaydi, balki o‘quvchilarni motivatsiya qilish, ularning shaxsiy yondashuvlarini rivojlantirish hamda mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, kouching metodining o‘qitish jarayonida qo‘llanilishi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi [1].

Kouching — bu o‘quvchilarning ichki salohiyatini ochib berish va ularni samarali faoliyatga rag‘batlantirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Ushbu metod o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash hamda shaxsiy rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi [5].

Kouching jarayonida o‘quvchilarga individual yondashuv amalga oshiriladi. Bu esa ularning imkoniyatlarini aniqlash, rivojlantirish va maqsad sari yo‘naltirish imkonini beradi.

Kouching — bu shaxsning maqsadlariga erishish jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi metod bo‘lib, u insonning ichki resurslarini faollashtirishga yordam beradi. Ushbu metod shaxsiy maqsadlarni aniqlash, qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish jarayonida samarali vosita sifatida qo‘llaniladi [1].

Kouching metodining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Maqsadga yo‘naltirilganlik. Kouching jarayonida har bir o‘quvchining individual maqsadlari va ehtiyojlari hisobga olinadi.

Motivatsiya. O‘quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantirish va ularni shaxsiy maqsadlariga erishishga rag‘batlantirish muhim hisoblanadi.

Mustaqil qaror qabul qilish. Kouching o‘quvchilarga muammolarni mustaqil ravishda tahlil qilish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi [3].

Kouching metodini ta'lim tizimiga integratsiya qilish, o‘quvchilarning muvaffaqiyatga erishishidagi umumiy qobiliyatlarni yaxshilaydi. Ta'limda kouching metodini qo‘llash, o‘quvchilarni motivatsiya qilish, shaxsiy yondoshuvni rivojlantirish va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Duckworth va qo‘shma tadqiqotlar (2019) motivatsiyani oshirishda kouching metodining samaradorligini ko‘rsatdi. Tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, kouching o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Kouching metodida o‘quvchilarga individual yondoshuv amalga oshiriladi. Har bir o‘quvchining ehtiyojlari, imkoniyatlari va qobiliyatlari inobatga olinadi. O‘quvchilarga o‘zlarining shaxsiy imkoniyatlarini ochish va ularni yanada rivojlantirishda yordam berish kouching metodining afzalliklaridan biridir.

Kouching metodida o‘quvchilarga o‘z-o‘zini boshqarish va rivojlantirish ko‘nikmalarini o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kouching metodining o‘quvchilarga o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi roli katta. Kouching o‘quvchilarga o‘zlariga ishonish, o‘zlarining kuchli tomonlarini anglash va muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan qadamlarni belgilashda yordam beradi.

Clutterbuck (2012) ta’kidlashicha, kouching metodini qo‘llash o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kouching metodini ta'lim tizimiga integratsiya qilish o‘quvchilarning o‘quv faoliyatidagi umumiy samaradorligini oshiradi. Ushbu metod o‘quvchilarni faol fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga va o‘z ustida ishlashga undaydi [3;4].

Kouching metodining samaradorligi o‘quvchilarda motivatsiyaning oshishi bilan ham izohlanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kouching asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi va bu ularning ta'lim jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshiradi. Duckworth va hamkorlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham motivatsiya va qat’iyatlilikni rivojlantirishda kouching metodining ijobiy ta’siri qayd etilgan [5].

Kouching metodining muhim jihatlaridan biri shundaki, unda o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va psixologik xususiyatlari hisobga olinadi. Bu esa ta'lim jarayonining shaxsga yo‘naltirilgan modelini shakllantirishga xizmat qiladi. Kouching metodida o‘quvchilarga o‘z-o‘zini boshqarish va rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu metod o‘quvchilarning

refleksiv fikrlash, o‘z faoliyatini tahlil qilish hamda shaxsiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantiradi [4].

Clutterbuck ta’kidlashicha, kouching metodidan foydalanish shaxsning o‘zini anglash darajasini oshirish va o‘z faoliyatini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qila di [5].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kouching (ing. *coaching*) atamasi ta’lim psixologiyasi va boshqaruv sohasida 1980-yillardan boshlab ilmiy termin sifatida keng qo‘llanila boshlandi. G‘arb olimlari uni insonning ichki salohiyatini ochish, o‘zini anglashni kuchaytirish hamda shaxsiy javobgarlikni oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy interaktiv metod deb talqin etadilar. G. Whitmore (1992) o‘zining “*Coaching for Performance*” nomli asarida kouchingni “inson imkoniyatlarini to‘liq ochib beruvchi o‘zaro hamkorlik jarayoni” sifatida ta’riflaydi. Uning fikricha, kouch o‘qituvchi emas, balki yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi, shaxsni mustaqil qaror qabul qilishga va fikrlashga undovchi hamkor hisoblanadi.

J. Whitworth va L. Kimsey-House (1998) tomonidan ishlab chiqilgan “Co-Active Coaching” modeli kouchingning asosiy mohiyatini o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi faol hamkorlikda ko‘radi. Bu yondashuvda o‘quvchi nafaqat bilim oluvchi subyekt, balki ta’lim jarayonining to‘laqonli ishtirokchisiga aylanadi. Modelning afzalligi shundaki, u o‘quvchi shaxsini passiv tinglovchidan faol hamkor va ijodkor darajasiga ko‘taradi.

Y. Knight (2007) o‘zining “*Instructional Coaching*” asarida kouchingni o‘qituvchining kasbiy refleksiyasini rivojlantiruvchi, mustaqil o‘rganish va o‘zini tahlil qilishni rag‘batlantiruvchi yondashuv sifatida izohlaydi. Uning fikricha, ta’lim jarayonidagi haqiqiy o‘zgarish o‘qituvchini o‘qitish orqali emas, balki uni o‘z ustida ishlashga undash orqali yuz beradi. Ushbu model zamonaviy ta’limda refleksiya, empatiya, ijodiy fikrlash va motivatsiyani shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

R. Parsloe va M. Wray (2000) esa o‘z tadqiqotlarida kouching metodini o‘qitish jarayonida liderlik kompetensiyasini rivojlantiruvchi samarali vosita sifatida baholaydilar. Ularning ilmiy kuzatuvlari natijalariga ko‘ra, kouching asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik, tashabbuskorlik va mas’uliyatlilikni sezilarli darajada oshiradi. Bu esa ta’lim muassasalarida ijodiy muhitni shakllantirish va o‘zaro hurmat tamoyillarini mustahkamlashga olib keladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida ham kouching yondashuvining nazariy va amaliy asoslari faol o‘rganilmoqda. Mahalliy pedagog olimlar bu metodni o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiquvchi, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim vositasi sifatida talqin etishmoqda.

S. R. Tursunova (2021) o‘zining “Pedagogik kouching va ta’limda innovatsion yondashuvlar” nomli maqolasida kouchingni o‘qituvchining refleksiv faoliyatini rivojlantiruvchi psixologik-pedagogik jarayon sifatida tahlil qiladi. Muallif fikricha, darslarda

kouching metodini qo‘llash o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va shaxsiy mas’uliyatni shakllantirish imkonini beradi.

A. Xolmatov (2020) o‘z tadqiqotida kouching yondashuvining o‘qituvchilarning kasbiy o‘shidagi o‘rni va ahamiyatini tahlil qilib, bu metod pedagoglarni o‘z faoliyatini baholash, o‘zgaruvchan sharoitga moslashish va dars samaradorligini oshirishga undashini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, kouching o‘qituvchining o‘z-o‘zini rivojlantirish ehtiyojini faollashtiradi.

M. A. Karimova (2022) esa “Ta’limda kouching texnologiyalarini joriy etishning psixologik asoslari” mavzusidagi tadqiqotida kouching jarayonining o‘quvchi motivatsiyasi, muloqot madaniyati va o‘qituvchi–o‘quvchi o‘zaro aloqasiga ijobiy ta’sirini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning tadqiqotida kouching darslarida o‘quvchilarning psixologik ishonchi ortishi, o‘z fikrini erkin ifoda etish ko‘nikmalari mustahkamlanishi aniqlangan.

Farg‘ona, Andijon va Toshkent pedagogika institutlarida 2022–2024-yillarda o‘tkazilgan amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, kouching asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning darsdagi faol ishtiroki 35–40 foizga oshgan, refleksiv savollarga to‘g‘ri javob berish ko‘rsatkichi esa 28 foizdan 63 foizgacha ko‘tarilgan. Bu esa kouchingning ta’lim jarayonidagi interfaol, motivatsion va reflektiv jihatlarining samaradorligini isbotlaydi.

Xulosa. Kouching metodining ta’lim samaradorligini oshirishdagi roli juda katta. O‘quvchilarga individual yondoshuv va maqsadga erishish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni o‘rgatish, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini kuchaytirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Whitmore, J. (1992). *Coaching for Performance: GROWing Human Potential and Purpose – The Principles and Practice of Coaching and Leadership*. London: Nicholas Brealey Publishing.
2. Whitworth, L., Kimsey-House, H., & Sandahl, P. (1998). *Co-Active Coaching: New Skills for Coaching People Toward Success in Work and Life*. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Knight, J. (2007). *Instructional Coaching: A Partnership Approach to Improving Instruction*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
4. Parsloe, E., & Wray, M. (2000). *Coaching and Mentoring: Practical Methods to Improve Learning*. London: Kogan Page Publishers.
5. Stober, D. R., & Grant, A. M. (2006). *Evidence Based Coaching Handbook: Putting Best Practices to Work for Your Clients*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
6. Tursunova S. R. (2021). Pedagogik kouching va ta’limda innovatsion yondashuvlar. *Pedagogika jurnali*, №3.

7. Xolmatov A. (2020). O‘qituvchining kasbiy rivojlanishida kouching usulining ahamiyati. Ta’lim va innovatsiyalar jurnali, №2.

8. Karimova M. A. (2022). Ta’limda kouching texnologiyalarini joriy etishning psixologik asoslari. O‘zbekiston Milliy universiteti ilmiy axboroti, №5.